

Київський державний лінгвістичний університет

ІВАНОВА Світлана Вікторівна

УДК-801.4

**ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИКИ
ЗДИВУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ
МОВЛЕННІ**

(Експериментально-фонетичне дослідження)

Спеціальність 10.02.04 — германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Київ - 1997

00751352 (N)

Дисертацією є рукопис
 Робота виконана на кафедрі фонетики мови
 Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
 Калита Алла Андріївна,
 доцент кафедри фонетики англійської
 мови Київського державного лінгвістичного університету

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
 Прокопова Лариса Іванівна,
 професор кафедри германської філології Київського університету
 ім. Тараса Шевченка

кандидат філологічних наук, доцент
 Панасенко Наталія Іванівна,
 доцент кафедри англійської філології Черкаського державного університету ім. Б.Хмельницького

Провідна установа: Національна музична академія України ім. П.Чайковського, кафедра іноземних мов

Захист відбудеться " 17" грудня 1997 року о 11:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02. для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук при Київському державному лінгвістичному університеті (252650, МСП, Київ, вул. Велика Васильківська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці університету

Автореферат розісланий " 17" листопада 1997 р.

Вчений секретар
 спеціалізованої вченої ради

професор
 М.П.Дворжецька

З розвитком реформи освіти істотно змінюється і практика навчання іноземних мов студентів вітчизняних вузів. Останні роки характеризуються значним розширенням безпосередніх ділових і культурних контактів наших співвітчизників з представниками англомовних країн. Ця обставина все нагальніше висуває проблему навчання студентів правильного фонетичного оформлення англійського мовлення в ряд практично значущих проблем.

Серед широкого кола питань, правильне розуміння яких покликане сприяти розв'язанню зазначеної загальної проблеми, особливе місце посідають питання розвитку в студентів навичок просодичного оформлення різних комунікативно-прагматичних типів емоційних висловлювань як способу вираження суб'єктивного ставлення мовця до явищ і подій оточуючої дійсності.

В загальному лінгвістичному науковому знанні питання функціонування мовних одиниць, що виражають зміст мовленнєво-мислительної діяльності, передають емоційно-модальну інформацію і справляють певний вплив на адресата, розглядалися в працях відомих вітчизняних і зарубіжних учених досить пильно та всебічно. Разом з тим, у жодній з них немає тієї вичерпної повноти вивчення вказаного об'єкту, яка могла б забезпечити можливість прямого використання одержаних результатів безпосередньо в процесах навчання коректної просодичної організації емоційного мовлення.

При цьому в реальних процесах підвищення англійської мовленнєвої культури тих, хто навчається, список досліджених типів емоційних висловлювань, як відомо, не є достатнім. Більше того, практика показує необхідність пріоритетного вивчення феномену англійського висловлювання-здивування як найбільш частотної мовленнєвої одиниці, що функціонує в реальних ситуаціях ділової та культурної комунікації.

У свою чергу, впровадження згаданих норм у навчання можливе лише на основі розробки відповідних методичних рекомендацій. Проте, розробка таких рекомендацій гальмується на цей час відсутністю спеціальних експериментально-фонетичних досліджень, що встановлювали б механізм і специфіку взаємодії просодичних засобів в оформленні різних видів висловлювань-здивувань, актуалізованих у певних комунікативних ситуаціях.

У зв'язку з цим, метою даного дослідження є обґрунтування необхідного комплексу просодичних засобів актуалізації семантики різних видів англійських висловлювань-здивувань шляхом встановлення основних закономірностей та специфіки їх інтонування.

Як робоча гіпотеза висувається припущення про те, що для підвищення ефективності процесу навчання коректного інтонування англійського емоційного мовлення все реально функціонує в ньому розмаїття видів висловлювань-здивувань, що мають різні відтінки виражених почуттів, доцільно представити комплексом відомих просодичних засобів, формалізованих у вигляді певної інваріантної інтонаційної моделі та її варіантних реалізацій.

Аналіз стану дослідження показав, що для досягнення поставленої в ньому мети необхідно розв'язати такі завдання: визначити та систематизувати висловлювання-здивування за видами відображених у них емоцій і виражених почуттях; встановити роль просодичних засобів у реалізації семантики різних видів висловлювань-здивувань; виявити основні закономірності впливу мовленнєвої ситуації на варіативність інтонаційного оформлення висловлювань-здивувань; встановити інваріант інтонаційної моделі актуалізації висловлювань-здивувань та її варіативні модифікації; експериментально визначити закономірності взаємодії просодичних підсистем у процесах реалізації висловлювань-здивувань у різних мовленнєвих ситуаціях; обґрунтувати раціональний мінімум, структуру та характер взаємодії просодичних підсистем для навчання коректної реалізації висловлювань-здивувань.

Об'єктом дослідження є процес реалізації англійських висловлювань-здивувань у різних комунікативних ситуаціях.

Предметом дослідження є структура та характер взаємодії підсистем інтонації в реалізації різних видів висловлювань-здивувань в англійському діалогічному мовленні.

Матеріалом дослідження слугував експериментальний корпус фрагментів діалогічних текстів, взятих із художніх творів англійських та американських авторів, а також лінгафонних курсів англійської мови. Об'єм матеріалу для експериментально-фонетичного дослідження склав 1020 реалізацій висловлювань-здивувань.

Комплексна методика дослідження базувалася на використанні загальнонаукових методів: а) емпірико-теоретичних: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, моделювання, методу системного аналізу та методу морфологічного аналізу систем; б) емпіричних: спостереження, порівняння, експерименту; в) експериментально-фонетичних: аудитивного та акустичного аналізів; г) спеціальних: звукозапису, інтонаграфічного методу, статистичного методу обробки даних і т.д.

Методологічною основою дослідження слугували принципи діалектики наукового пізнання: принцип системності, який передбачає вивчення явища з точки зору його внутрішньої структурної організації та взаємозв'язку його елементів, а також взаємозв'язку явища, що вивчається, з навколишнім середовищем; єдності форми і змісту, який визначає аналіз структури інтонаційної моделі в нерозривному її зв'язку з актуалізацією смислу висловлювання.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні та систематизації найбільш загальних комунікативно-прагматичних видів висловлювань-здивувань, а також в об'рунтуванні парадигми моделей їх просодичного оформлення в різних ситуаціях спілкування та визначенні закономірностей взаємодії просодичних підсистем у реалізації висловлювань даного типу.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в підвищенні рівня розробки питань типології комунікативних типів емоційних висловлювань; об'рунтуванні узагальненої класифікації видів емоційних висловлювань конкретного типу — висловлювань-здивувань — і встановленні парадигми їх інтонаційної моделі.

Практичне значення дослідження — у визначенні структури та характеру взаємодії просодичних підсистем, а також в об'рунтуванні їх оптимального мінімуму для навчання коректної актуалізації різних видів висловлювань-здивувань в реальних комунікативних ситуаціях.

Одержані результати можуть бути безпосередньо використані під час розробки методичних рекомендацій чи посібників з навчання фонетики англійської мови, зокрема, інтонаційного оформлення висловлювань-здивувань, та аналізу усного тексту, що містить їх, а також інтерпретації використання просодичних засобів у передачі висловлюваннями даного типу суб'єктивного ставлення мовця до дійсності.

Апробація основних положень дисертаційного дослідження здійснювалася на міжнародній конференції "Cultural Aspects of Language Functioning", організованій IATEFL-Ukraine у Київському державному лінгвістичному університеті 12-14 грудня 1995 року, на засіданні міжнародного круглого столу "English Teacher Training: Phonology and Communicative Phonetics", організованого Київським державним лінгвістичним університетом та IATEFL-Ukraine 14-16 березня 1996 року.

За темою дисертації опубліковано 6 статей, із них 2 у співавторстві.

На захист виносяться такі положення:

1. Лінгвістичний статус висловлювань-здивувань визначає їх функціональна домінанта, суть якої полягає в передачі різних видів емоцій (позитивних, невизначених, комплексних і негативних), що виражають деяке замішання, актуалізоване у вигляді почуття здивування, а також комплексів його певних відтінків, що виникають при переході психіки мовця з одного стану в інший у процесах переоцінки явищ навколишнього світу чи подій, спричинених несподіваним впливом чи незвичним враженням.

2. Класифікація висловлювань-здивувань за такими основами: функціональна спрямованість висловлювань (оцінювальна чи спонукальна), вид емоцій, що виражаються ними (позитивні, невизначені, комплексні, негативні), вид почуттів (захват, радість, невдоволення і т.ін.), комплекси почуттів, які виражаються (захват-докір, радість-невдоволення, образа-подив і т.п.), досить повно вичерпує основні лінгвістичні ознаки даних висловлювань і дає змогу адекватного опису результатів дослідження просодичних засобів їх реалізації в англійському діалогічному мовленні.

3. Висловлювання-здивування мають ряд універсальних просодичних ознак як на перцептивному рівні (висхідна ковзна усічена шкала, середній низхідний термінальний тон широкого діапазону, широкий діапазон синтагми, помірний/прискорений темп, помірна чи підвищена гучність, варіативність тембру), так і на акустичному (локалізація максимуму ч.о.т. на ядерному тоні, низхідна конфігурація термінального тону і швидкість зміни ч.о.т. на даній ділянці інтоногрупи, рівень інтенсивності перед'ядерної частини та синтагми, середня тривалість інтонаційної групи), сукупність яких утворює їх просодичну модель.

4. Варіантні реалізації інтонаційної моделі різних видів висловлю-

вань-здивувань, що мають різну комунікативно-прагматичну спрямованість й актуалізовані в конкретних мовленнєвих ситуаціях, диференціюються за рахунок зміни: рівня тону в передшкالی, конфігурації руху тону в шкалі, тонального інтервалу між передтактом і тактом, тонального інтервалу між шкалою та термінальним тоном, діапазону й конфігурації термінального тону, швидкості зміни ч.о.т. на даній ділянці інтоногрупи, тонального діапазону інтонаційної групи, а також наявності внутрісінтагменних пауз.

Композиція дисертаційної роботи (повний обсяг 187 сторінок), зумовлена поставленими в ній метою і завданнями, містить: вступ, три розділи, висновки, бібліографію (170 вітчизняних і 42 зарубіжних авторів), таблиці (73), рисунки (2) та додаток.

У **вступі** об'рунтовується актуальність вибраної теми, визначається об'єкт і предмет дослідження, викладається гіпотеза, формулюється мета та завдання дослідження, його наукова новизна, практичне й теоретичне значення, представляються основні положення, що виносяться на захист, а також матеріали і методи дослідження.

У **першому розділі** викладаються теоретичні передумови дослідження: узагальнюються наявні в лінгвістичній та психологічній літературі наукові уявлення про емоцію здивування; описуються мовні й немовні засоби актуалізації висловлювань, що виражають емоції здивування; розглядаються мовленнєві ситуації, характерні для реалізації даних висловлювань; класифікуються основні функціонально-семантичні види таких висловлювань; об'рунтовується основні компоненти інтонаційної моделі висловлювань-здивувань і фактори, що зумовлюють варіативність її просодичних показників; формулюються завдання експериментально-фонетичного дослідження.

Другий розділ містить програму і методику проведення експериментально-фонетичного дослідження.

У **третьому розділі** наведено результати експериментально-фонетичного дослідження та їх лінгвістична інтерпретація.

У **висновках** узагальнено результати виконаного дослідження, сформульовано його основні висновки і накреслено можливі перспективи подальших досліджень.

Бібліографія включає список джерел, використаних у праці.

Додаток містить список літературних джерел, використаних для вибору експериментального матеріалу.

Основний зміст роботи

У рамках проведеного дослідження під висловлюваннями-здивуваннями ми розуміли одиниці мовленнєвої діяльності, що передають різні види емоцій (позитивні, невизначені, комплексні та негативні), які виражають деяке замішання, актуалізоване у вигляді почуття здивування, а також комплексів його певних відтінків, що виникають при переході психіки мовця з одного стану в інший у процесах переоцінки явищ навколишнього світу чи подій, спричинених несподіваним впливом чи незвичним враженням. При цьому семантика висловлювань-здивувань реалізується певним набором граматичних, лексичних, фонетичних і паралінгвістичних засобів з урахуванням ситуативних факторів і особистісних характеристик комунікантів.

На основі аналізу комунікативного значення мовних одиниць усіх рівнів, що забезпечують мовленнєво-мислительну та емоційну діяльність людини, в роботі проведена класифікація засобів вираження здивування в мовленні. У ній всі мовні та немовні одиниці розбиті на два укрупнених класи: 1) лінгвістичні (основні), 2) паралінгвістичні (допоміжні). Вказані засоби поділено далі на відповідні підкласи. Крім того, для вичерпного уявлення про взаємодію наведених у класифікації мовних рівнів у дослідженні була розроблена модель взаємодії засобів реалізації висловлювання-здивування, що дозволяє простежити логіку реалізації семантики висловлювань, що розглядаються, з притаманною їй послідовністю використання лексичних, граматичних та фонетичних засобів, що підсилюються паралінгвістичними в умовах мовленнєвої ситуації. В роботі мовленнєва ситуація розглядається як фактор, який породжує мовленнєвий акт, доповнює мовні та немовні засоби, забезпечує мовленнєве спілкування і включає в себе адресата, адресанта, ілокутивний акт, висловлювання як продукт цього акту, контекст, місце і час висловлювання.

Виходячи з того, що причиною емоційного перлокутивного ефекту здивування є невідповідність нормі, здивування може виникнути в результаті дії: а) мовних складових мовленнєвого акту (невідповідність нормі фо-

нетичних характеристик в момент вимовляння), або під час ілокутивного акту, оскільки висловлювання-здивування може входити до складу висловлювання як повтор попередньої репліки, що викликає цю реакцію; б) немовних складових мовленнєвого акту, що виражають характер міжособистісних відношень, соціальний статус, культурну специфіку, психічний стан, які можуть діяти самостійно або в поєднанні з мовними засобами.

Зазначимо, що будь-яке емоційно забарвлене речення, взяте поза контекстом діалогу, не може бути віднесене до якогось певного типу мовленнєвого акту. Це зумовлюється тим, що репліки, які чергуються, в розмовній мові тісно взаємопов'язані й утворюють логічний ланцюг висловлювань, реалізуючи спонукання партнера на відповідну реакцію.

Беручи до уваги той факт, що акт комунікації може бути зорієнтованим на співрозмовника або використовуватися для самовираження мовця без прийняття до уваги інтересів слухача у формі опису або роздуму, сконцентрований на самоаналізі, ми поділяємо точку зору, згідно з якою емоції спрямовуються на самого мовця або на іншого співрозмовника.

Виходячи із вказаного розуміння проблеми, в роботі сформульована класифікація функціонально-семантичних видів висловлювань-здивувань, згідно з якою, за видом виражених емоцій висловлювання-здивування доцільно класифікувати на: позитивні, негативні, невизначені (віднесення яких до будь-якого з двох діаметрально протилежних (позитивних або негативних) їх видів є вельми складним) та комплексні, в котрих одночасно виражені позитивні й негативні емоції. Класифікація здивувань за видом виражених емоцій дозволила співвіднести з ними також виражені почуття або їх різні відтінки, що змінюються в діапазоні від простих до комплексних.

Відповідно до функціонально-семантичного підходу у верхній рівень класифікації були введені три укрупнених класи комунікативно-прагматичної функції висловлювань-здивувань: 1) оцінка явищ оточуючої дійсності, 2) спонукання (стримування) дій суб'єкта; 3) оцінка результатів спілкування.

Із сформульованої таким чином узагальненої класифікації видно, що висловлювання-здивування можуть мати три основних види функцій, а вся їх різноманітність концентрується в чотирьох видах виражених емоцій,

безмежно варіативне наповнення яких здійснюється за рахунок елементів рівня почуттів, які виражаються.

Участь мовних і немовних засобів в актуалізації смислу висловлювання діалогічного мовлення ставить вибір засобів реалізації висловлювання-здивування в залежність від великої кількості екстралінгвістичних і лінгвістичних факторів. При цьому, дослідники усного мовлення відносять інтонацію висловлювання до найбільш дієвого засобу, відзначають її здатність у взаємодії з відповідними лексичними, граматичними та паралінгвістичними засобами виражати емоційний стан мовця, його ставлення і оцінку оточуючої дійсності, а також вносити додаткові відтінки у смисл висловлювання. При цьому кожен із компонентів інтонаційної системи несе певне семантичне навантаження.

З метою встановлення диференційних інтонаційних ознак актуалізації висловлювань-здивувань, а також об'рунтування найбільш значущих просодичних характеристик на основі уявлень про механізм їх взаємодії, сформованих в теоретичній частині даної праці, ми розглядали основні підсистеми інтонації на перцептивному (мелодика, темп, гучність) і акустичному (ч.о.т., інтенсивність, тривалість) рівні. Результати вивчення закономірних зв'язків між семантикою висловлювання-здивування в англійському діалогічному мовленні та його інтонаційною структурою опрацьовувалися відповідно до програми й методики дослідження, спрямованої на розв'язання його основних завдань, і включали декілька етапів аудиторського аналізу, в одному із яких аудитори-інформанти визначали комунікативно-прагматичну спрямованість висловлювань-здивувань, а також створювали мікроситуації, що ілюстрували використання даних висловлювань у мовленні; відповідність експериментальних висловлювань інтонаційній ситуації; емоційно-модальну спрямованість висловлювань-здивувань, а також ступінь її вираженості; типовість інтонаційного оформлення висловлювань залежно від екстралінгвістичної ситуації. А також було виконано ряд чисто фонетичних завдань. Вивчення тональних характеристик комунікативних видів висловлювань-здивувань на акустичному рівні здійснювалося з урахуванням частотного діапазону, величини та локалізації висотнонального максимуму, швидкості змін ч.о.т. на ділянках синтагми та конфігурації ч.о.т. Динамічні ознаки інтонаційної моделі висловлювань-

здивувань характеризувалися максимумом інтенсивності та його локалізацією в структурі висловлювання, середньо-складовою інтенсивністю висловлювання, діапазоном інтенсивності. Темпоральні характеристики висловлювань-здивувань визначалися за середньозвуковою тривалістю висловлювання-здивування й тривалістю термінальної ритмогрупи. Лінгвістична інтерпретація узагальнювала результати експериментально-фонетичного дослідження. Її дані свідчать про існування значних відмінностей в просодичній організації висловлювань-здивувань різних видів. Так, вивчення конфігурації тону на початковій ділянці інтоногрупи показало, що для висловлювань-здивувань з превалюванням емоційної інформації над раціональною передшкала не є частотною. При цьому у висловлюваннях високого ступеня інтенсивності, що виражають позитивне емоційне значення, передшкали середнього і високого тонального рівнів є найбільш вживалими. Рівна низька передшкала виконувала функцію переднаголошеного початку висхідної шкали, що актуалізує наростання емоційного напруження. Висловлювання, що виражають невизначені емоції, характеризуються переважно рівними передшкалами низького й середнього тональних рівнів, а комплексне емоційне значення, при переважанні в них напруженої емоції, характеризуються рівною та висхідною конфігурацією передшкали високого тонального рівня. Менш напруженій емоції відповідають рівна й висхідна передшкали низького та середнього тональних рівнів. У висловлюваннях, що виражають негативні емоції, найбільш вживані рівна низька передшкала та висхідна передшкали високого тонального рівня, що відображають емоційні реакції великого ступеня напруженості внаслідок несподіваного стимулу - переляк, шок, обурення.

У більшості випадків у висловлюваннях-здивуваннях, що виражають будь-які короточасні емоції, шкали характеризуються як усічені. При цьому для висловлювань з позитивним емоційним значенням частішими є висхідні та рівні шкали високого тонального рівня вузького чи звуженого діапазонів. Для висловлювань-здивувань, що виражають невизначені емоції, характерніша низхідна ступінчаста, висока рівна, та висхідна ковзна шкали, діапазон реалізації яких варіює від вузького до середнього. Висловлювання, що містять комплексні емоційні реакції, характеризуються частотністю висхідної та низхідної шкал, з найбільш рекурентним середнім діапазоном

їх реалізації. Негативні емоційно-модальні реакції у висловлюваннях-здивуваннях позначені переважанням низхідних ковзних шкал, за ними за частотністю ідуть відповідно висока рівна, та висхідна ковзна шкали вузького діапазону.

Висотно-тональний рівень початку шкали всіх видів висловлювань-здивувань, як правило, відіграє роль індикатора ступеня напруженості емоційного стану й темпераменту мовця.

Дані аналізу висотно-тонального рівня початку термінального тону продемонстрували, що високий і середній рівні найбільш характерні для висловлювань-здивувань, що виражають позитивні та комплексні емоції. При цьому у висловлюваннях, що виражають позитивні емоції, конфігурація термінального тону кваліфікувалась як низхідна опукла. Для невизначених емоційних висловлювань найбільш типовим є середній низхідний термінальний тон опуклої конфігурації та висхідний тон вузького діапазону. У висловлюваннях-здивуваннях, що виражають комплексні емоції, термінальна ритмогрупа характеризується високим і середнім низхідним термінальним тоном широкого діапазону як прямої, так і опуклої конфігурації, а також висхідним тоном вузького діапазону. Висловлювання-здивування, що виражають негативні емоції, позначені реалізацією початків термінальних тонів на різних рівнях при найбільшій рекурентності середнього підвищеного і низького. Високий низхідний та середній низхідний термінальні тони широкого діапазону, що мають при цьому місце, характеризуються, як правило, прямою чи увігнутою конфігурацією. Досить частотними є також висхідна і низхідно-висхідна конфігурації термінальних тонів.

Тональний максимум висловлювань-здивувань, які виражають усі види описаних нами емоцій (позитивні, невизначені, комплексні й негативні), в переважній більшості випадків розташований у ядрі, що несе у висловлюванні основну семантичну інформацію.

Необхідно зазначити, що для емоційних висловлювань усіх видів переважно характерним є екстрависокий тональний максимум, який супроводжує високий ступінь інтенсивності емоційної реакції здивування.

Під час аналізу висотно-тональних рівнів завершення термінального тону у висловлюваннях-здивуваннях, що виражають позитивні, невизначені та комплексні емоції, виявлено переважну частотність екстранизького й

високого рівнів. У даному випадку визначну роль відіграє емоційна інформація, що міститься в кожному конкретному висловлюванні.

Результати аналізу швидкості зміни ч.о.т. в термінальній ритмогрупі показали, що для висловлювань-здивувань, спрямованих на слухача з метою досягнення певного перлокутивного ефекту, характерна мінімальна швидкість. Велика швидкість переважно характеризує емоційну реакцію самовираження мовця, який не переслідує мету конкретного впливу на слухача.

Вивчення частотного діапазону інтонаційних груп продемонструвало залежність діапазону висловлювання від його модальності та мовленнєвої ситуації. Різкі, напружені емоційні реакції здивування, такі як шок, переляк, актуалізовані інтонаційними групами, що включають тільки термінальний тон, характеризувалися вузьким, звуженим чи середнім діапазоном. Інтонаційні групи емоційно-експресивних висловлювань, які виражають невдоволення, осуд, обурення, що характеризуються порізаністю мелодійного контуру, який виділяє функціонально-значущі ділянки інтонаційних груп, актуалізувалися в середньому, розширеному та широкому діапазоні.

Дослідження інтенсивних елементів інтонації висловлювань-здивувань дозволили встановити, що гучність, визначаючись мовленнєвою ситуацією, значною мірою залежить від спрямованості та ступеня емоційної насиченості висловлювань-здивувань. Висловлювання, які виражають позитивні емоції сильного ступеня насиченості, характеризуються великою гучністю, висловлювання, що виражають невизначені емоції, актуалізуються великою і середньою гучністю, комплексним емоціям притаманні максимальна та велика гучність, а негативним - середня й підвищена.

Що ж стосується діапазону інтенсивності інтонаційної групи, то у висловлюваннях-здивуваннях, що виражають позитивні емоції, відзначено домінування вузького. У свою чергу, невизначені та негативні емоції характеризуються звуженим діапазоном інтенсивності, а комплексні — звуженим і вузьким.

Говорячи про темпоральні характеристики, слід вказати на тенденцію їх зміни під впливом комунікативно-прагматичної спрямованості висловлювань-здивувань, в силу якої, під час реалізації емоцій з переважанням інтелектуальної інформації над емоційною, темп вимови висловлювань

знижується.

Зазначимо також специфіку впливу збільшення тривалості складів у функціонально-семантичних центрах висловлювань і наявності внутрісінтагменичних пауз на темп реалізації висловлювань-здивувань. У загальному випадку функціональна роль пауз в інтоногрупі визначалася як показник емоційного стану мовця, спрямованості його висловлювання на слухача (вираження захвату, захоплення чи докору) або як фактор виділення наступного складу як функціонально значущого. Нерідко — у випадках, що характеризуються посиленням виділеності наступної ділянки мовленнєвої мелодій, пауза збігалася з досить широким інтервалом між передтактом і тактом чи між шкалою та ядром.

Аналіз результатів експерименту дозволив встановити набір просодичних ознак варіативних інтонаційних моделей різних видів висловлювань-здивувань, необхідних для навчання коректного інтонаційного оформлення емоційних діалогічних текстів.

ВИСНОВКИ

Висловлювання-здивування, будучи з комунікативної точки зору одним із найбільш частотних різновидів емоційних висловлювань, реалізуються в мовленні за допомогою певного інвентаря лексичних, граматичних і фонетичних засобів, який дозволяє здійснити актуалізацію всієї їх різноманітності реального спілкування, що існує та функціонує в практиці.

Здійснене нами в процесі розробки теоретичних передумов об'рунтування раціональності використання комунікативного підходу до вивчення варіантних та інваріантних просодичних характеристик висловлювань-здивувань, яке було підтвержене в результаті проведення експериментального фонетичного дослідження, уможливило практичне врахування лінгвістичних факторів у єдності з мовленнєвою ситуацією (певного часу, місця, учасників діалогу, його контексту, активності мовців, їх суб'єктивного ставлення до явищ навколишньої дійсності, різноманітності та відмінності їх емоційних реакцій на інтелектуальну інформацію, що сприймається і передається, і т.ін.).

Класифікація висловлювань-здивувань, що розроблена під кутом зору мети даного дослідження і включає наступні основи або ознаки їх систематизації: функціональна спрямованість висловлювань (оцінювальна чи спонукальна), вид емоцій, що виражаються ними (позитивні, невизначені,

комплексні, негативні), вид почуттів (захват, радість, невдоволення і т.ін.), а також комплекси почуттів, які виражаються (захват-докір, радість-невдоволення, образа-подив, тощо), вичерпує основні лінгвістичні ознаки аналізованих висловлювань і дає змогу адекватного опису результатів дослідження просодичних засобів їх реалізації в англійському діалогічному мовленні.

У результаті проведеного дослідження теоретично об'рунтовано та експериментально підтверджено універсальні просодичні ознаки, які утворюють просодію висловлювань-здивувань як одиницю інтонаційного рівня, і відповідні диференціальні просодичні ознаки, що маркують їх різновиди за видом емоцій, що виражаються, і ступенем їх емоційної насиченості, зумовлені індивідуальними особливостями мовців та іншими факторами мовленнєвої ситуації.

Перцептивний аналіз просодичної організації висловлювань-здивувань показав, що висхідна ковзна усічена шкала, середній низхідний термінальний тон широкого діапазону, широкий діапазон синтагми, помірний і прискорений темп, помірна й підвищена гучність, а також варіативність тембру є універсальними й найбільш частотними під час актуалізації всіх видів досліджуваних висловлювань.

До провідних перцептивних інтонаційних ознак, що диференціюють комунікативно-прагматичні види висловлювань-здивувань, відносяться: рівень тону в передшкалі, рух тону в шкалі, тональний діапазон термінального тону, тональний інтервал між передтактом і першим наголошеним складом, тональний інтервал між шкалою та ядром, тональний діапазон інтоногрупи, темп вимови висловлювання.

Акустичний аналіз інтонаційних особливостей досліджених висловлювань-здивувань підтвердив результати аудитивного аналізу й дозволив виділити такі характерні інваріантні ознаки їх просодичної моделі: конфігурація та рівень тону в передтермінальній частині інтоногрупи, рівень ч.о.т. початку й завершення термінального тону, конфігурація термінальної ритмогрупи, діапазон інтенсивності інтонаційної групи.

При цьому до провідних просодичних ознак, які диференціюють види висловлювань-здивувань за вираженням почуттям, слід віднести: тональний рівень початку синтагми, рух ч.о.т. на першому наголошеному

складі, конфігурацію термінального тону і його діапазон, швидкість зміни ч.о.т. в термінальній ритмогрупі, частотний діапазон інтоногрупи, тональний інтервал на стикові передшкали й такту, шкали та ядерного складу, темп і тембр вимови висловлювання.

Лінгвістична інтерпретація результатів перцептивного та акустичного аналізів дозволяє вважати встановлені інтонаційні ознаки висловлювань-здивувань адекватними, а отже, досить повними, для опису їх просодичної моделі та відповідного її використання в процесах навчання інтонаційної організації англійського емоційного діалогічного мовлення. Розглянуті в даній праці проблеми можуть одержати подальший розвиток у дослідженнях спрямованих на поглиблену розробку типології емоційних висловлювань.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Інтонаційне оформлення висловлювань-здивувань // Матеріали доповідей науково-практичної конференції "Сучасні проблеми навчально-виховного процесу вищої та середньої школи". - Кіровоград: КДПІ, 1995. - С. 104-106.

2. Semantic and Prosody Interaction in Actualization of Utterances Expressing Surprise // IATEFL - Ukraine Newsletter. - 1995. - № 2. - P. 28.

3. Analysis of Functional and Semantic Types of Utterances Expressing Surprise // IATEFL - Ukraine Newsletter. - 1996. - №4. - P. 36. (У співавторстві)

4. Interaction of Means Actualising Utterances Expressing Surprise // IATEFL - Ukraine Newsletter. - 1996. - № 6. - P. 20-22. (У співавторстві).

5. Prosodic Differentiation of Utterances Expressing Surprise // Studies in Communicative Phonetics in Foreign Language Teaching Methodology. - Kyiv, 1997. - P. 109-112.

6. Перцептивна оцінка інтонації висловлювань здивування // Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення і перекладу. Дослідження молодих вчених. Сер. "Філологія". - К.: КДЛУ, 1997. - Вип.2. — С.127-131.

Іванова С.В. Просодичні засоби реалізації семантики здивування в англійському діалогічному мовленні (експериментально-фонетичне дослідження).

Дисертація (рукопис) на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04. - германські мови. Київський державний лінгвістичний університет, Київ, 1997.

На підставі результатів проведеного експериментально-фонетичного дослідження в роботі розроблена класифікація висловлювань-здивувань в англійському мовленні; уточнено роль просодії в реалізації семантики різних видів висловлювань-здивувань; визначено вплив мовленнєвої ситуації на варіативність їх просодичного оформлення; встановлено інваріант інтонаційної моделі актуалізації висловлювань-здивувань та її варіантні модифікації; виявлено раціональний мінімум та структуру просодичних підсистем, що забезпечують коректну реалізацію даного типу висловлювань.

Ключові слова: висловлювання-здивування, просодія, англійське мовлення, просодична модель, мовленнєва ситуація, компоненти інтонації, ділянки інтонаційного контуру, емоційна забарвленість.

Иванова С.В. Просодические средства реализации семантики удивления в английской диалогической речи (экспериментально-фонетическое исследование).

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. - германские языки. Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1997.

На основе результатов проведенного экспериментально-фонетического исследования в работе разработана классификация высказываний-удивлений в английской речи; уточнена роль просодии в реализации семантики разных типов высказываний-удивлений; выявлено влияние речевой ситуации на вариативность их просодического оформления; установлен инвариант интонационной модели актуализации высказываний-удивлений и ее варианты модификации; выявлен рациональный минимум и структура просодических подсистем, обеспечивающих корректную реализацию данного типа высказываний.

Ключевые слова: высказывания-удивления, просодия, английская речь, просодическая модель, речевая ситуация, компоненты интонации, участки интонационного контура, эмоциональная окраска.

Ivanova S.V. Prosodic Means of Surprise Semantic Actualization in the English Dialogue (experimental-phonetic research).

The dissertation (manuscript) for the Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04. - Germanic Languages. Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1997.

In the paper the classification of utterances expressing surprise is worked out on the basis of experimental phonetic research; the role of prosody in realisation of various semantic types of utterances expressing surprise is specified and the influence of a speech situation on the variability of their prosodic organization is revealed; the intonation model invariant of utterances expressing surprise and its variant realizations are established; the rational minimum and structure of the prosodic subsystems ensuring the correct actualization of utterances under analysis are exposed.

Key words: prosody, utterances expressing surprise, the English speech, prosodic model, speech situation, the components of intonation, emotional colouring.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'A. V. Kozlov', is written on the right side of the page, overlapping the key words section.

Підписано до друку 14.11.97р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 1,0, Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 298.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

935730

AB 38956

AB 38956